

Régi magyar orvosdoktori értekezések

Az orvostörténet méltán népszerű és kedvelt részterülete a művelődéstörténetnek. A gyógyítás mestersége – kiváló orvostörténészünk, a polihisztor *Benedek István* szerint – a hitnek, filozófiának és természettudományoknak függvénye. Kődbe vesző kezdeteinél a varázsló, a mágus alakja tűnik elő, hogy hol márkásabban, hol bizonytalanabban, de évezredekken át – napjainkig – jelen legyen a mágia az orvoslásban; persze – legalábbis az európai újkortól kezdődően és az akadémiai erudíciót feltételező medicinában – átengedve az elsőbbséget a természettudományokon alapuló tudományos gyógyításnak. A múlt század elejéig a „tudományos” jelző természetesen nem eredményességét minősíti az orvoslásnak (egy középkori betegnek nagyjából ugyanannyi esélye volt a gyógyulásra, mint egy XVIII. századnak), hanem azt jelenti, hogy a XVI. századtól kezdődően az orvosok egyre több, egyre pontosabb – kísérlettel, megfigyeléssel is ellenőrzött – ismeretekre tettek szert az emberi szervezet felépítéséről, működéséről, az élet törvényszerűségeiről. De még századokon át érvényes volt a gyógyításban (és még ma sem árt emlékezetbe idézni) a „*natura sanat, medicus adjuvat*” elve, vagyis a természet gyógyít, az orvos csak hozzásegít.

Ez a „hozzásegítés”, bármilyen szerény mértékű is volt a XIX. század kezdetéig, mégiscsak szükségessé tette tanulmányok folytatását az egyetemeken és a gyakorlatban. Az orvos (és a jogász) viszonylag korán specializálódó értelmiségi hivatássá vált, lényegében már a középkorban. Az egyetemi tanulmányok szerves tartozéka volt a különféle fokozatok megszerzése, melyek csúcán a doktori állt. Az egyetemi fakultások gyakorlatában – így az orvosin is – a könyvnyomtatás elterjedésétől általánossá vált a doktori értekezések megjelentetése és szétosztása a nyilvános vitán megjelentek között. A disszertációk ezért fontos forráscsoportját alkotják az egyetemi oktatás és az egyes szaktudományok történetét kutatóknak. Sok értekezés kétségtelenül új és jelentős eredményekkel gazdagította az adott diszciplínát, a disszertációk zöme azonban természetesen nem, csupán azt dokumentálja, hogy a jelölt a tanultakat képes volt kritikusan feldolgozni, felismerte szakterülete problémáit, és választott hivatása bevett terminológiája és kommunikációs szabályai szerint tudta gondolatait írásban kifejezni.

A magyarországi intézményes orvosképzés a XVIII. században kezdődött, korábban működött gyógyítóink külföldi egyetemeken szerezték tudásukat. Az 1635-ben *Pázmány Péter* alapította nagyszombati egyetemen csaknem másfélszáz esztendő múltán, 1769-ben szerveződött meg az orvosi fakultás, így csak az 1770-es évektől jelentek meg nálunk orvosi disszertációk.

Az értekezések számbavétele orvostörténeti szakirodalmukban már korábban megkezdődött. Különböző szempontok szerint elemezték a szakírók a disszertációkat, *Győry Tibor*, majd századunk 70-es éveiben *Réti Endre* bibliográfiai regisztrációjukat is megkísérelte. *Dörnyei Sándor* tehát nem teljesen ismeretlen terület feltérképezésére vállalkozott a *Régi magyar doktori értekezések 1772–1849*

című bibliográfia közreadásával, melynek első kötetét a közelmúltban vehettük kézbe.

A jegyzék a *Borda Antikvárium* könyvészeti kiadványainak sorában látott napvilágot. *Borda Lajos* olyan bibliográfiák és könyvkötészeti kézikönyvek kiadására vállalkozik, amelyek sokoldalúan használhatók: biztos alapul szolgálnak szakukatatóknak, jó összegzését nyújtják egy-egy téma bibliofil gyűjtőinek, hasznos segítségére lehetnek könyvtárosoknak, antikváriusoknak vagy csak örömteli perceket szereznek a szép könyvek kedvelőinek – vagyis mindenkinek szólnak, akinek még jelent valamit a könyv és az az értékrend, amely a tradicionális ismeret-hordozóhoz, a könyvhöz kapcsolódik. Ilyen jellegű könyveket hit és meggyőződés nélkül nem lehet megjelentetni. Borda Lajos pontosan tudja, hogy hasznos és érdekelvű világunk sem nélkülözheti az értékeket, ezért jelenteti meg tiszteletre méltó buzgalommal könyvészeti kiadványait. Posztmodern korunk szellemi és erkölcsi relativizmusával a bibliográfia bizonyosságát, a tények szilárdságát és a pontosság etikáját állítja szembe. Hit és meggyőződés szükséges ehhez – és persze olyan munkatársak, mint a most megjelent kötet szerzője, Dörnyei Sándor. Az orvosi könyvtárügy, bibliográfia „great old man”-je ő, aki gondos könyvészetek mellett olyan kiváló kézikönyvet állított össze egykoron, mint *Az orvostudományi tájékoztatás segédkönyvei*.

Kiadó és szerző szerencsés találkozásából született tehát az orvosi disszertációkat regisztráló bibliográfia. A jegyzék több mint 900 leírást tartalmaz (illetve fog tartalmazni: a megjelent első kötet az A–K betűkkel kezdődő nevű szerzők értekezéseit regisztrálja, 483 számozott tételt). Dörnyei felvette a mintegy 30 téziskiadványt is a bibliográfiába. A jelölt valamilyen okból kivételesen felmentést kaphatott értekezés írása alól, a nyilvános vitán megvédendő téziseket azonban ekkor is közzé kellett tenni. A bibliográfia így „az orvosdoktori cím elnyerése érdekében készült valamennyi nyomtatványt tartalmazza”. Egyébként nem kellett minden évben értekezést készíteni, 1785 és 1813 között a betegügyi vizsgakeretében az orvosjelöltnek írásban kellett összefoglalnia két-három beteg vizsgálatát – tisztázza Dörnyei Sándor.

A bibliográfia egyes tételei két részből állnak. A tételszámot követően található a bibliográfiai leírások az értekezés nyelvén, többnyire latinul. A tételek második része a megjegyzéseket tartalmazza, itt olvasható a szerző később használt névformája, illetve annak magyar alakja, vallása, születési és halálozási helye, éve, pályafutásának rövid bemutatása. Sajnos, sokszor hiányosak ezek az adatok: a nem kiugró tehetségű és nem nagy karriert befutó, „csak” gyógyító orvosokról bizony csak kevés adatot lehet találni. Jó tíz évvel ezelőtt *Fitz Józseffel* foglalkozva találkoztam az azonos nevű orvossal, aki 1836-ban írta latinul disszertációját. Csak következtetni tudtam arra, hogy a könyvtáros felmenő őse volt, közelebbi adatot 1811-es születési évén kívül nem sikerült találnom, ahogy most Dörnyei Sándornak sem sikerült például halálozásának évét kideríteni. A lexikális jellegű megjegyzések után találjuk az értekezés ismertetését, melynek elkészítése valóságos miniesszé megírását jelentette. Dörnyei Sándor nagy szolgálatot tett a jelen és a későbbi korok kutatóinak a disszertációk bemutatásával. Elsősorban a terminológia avultsága okozhat nehézséget a mai olvasónak, de sokszor a jövő orvostudomány gondolkodásmódjának megértése sem könnyű vagy legalábbis a mai szemlélettől igencsak különböző, helyenként bizarr. *Fischhoff Ig-*

nác például 1839-ben módszeresen rendszerezi a városi élet egészségkárosító hatásait. Az emberek egészségét a városokban külső és belső okok fenyegetik, a külső okok között felsorolja a bűzös levegőt, az egészségtelen táplálkozást, az alkoholt stb., a belső okok között pedig többek között a regények olvasását. Ez és az ehhez hasonló megállapítások teszik a bibliográfiát nemcsak hasznos segédletté, de szórakoztató olvasmánnyá is. (Mert *Anatole France* óta köztudott, hogy egy bibliográfia szórakoztató olvasmány is lehet.)

Dörnyei Sándor a kötet bevezető tanulmányában az értekezések alapos elemzését is elvégezte. Kitér a témaválasztásra, foglalkozik az értekezők célkitűzéseivel, bemutatja a disszertációk kritikai visszhangját, érinti a terjesztés kérdéseit, behatóan taglalja a magyar nyelv használatát (az 1820-as évektől már magyarul is el lehetett készíteni a disszertációkat; összesen 239 magyarul írottról tudunk). A megjelenés előtt álló második kötetben kapnak majd helyet a különféle mutatók: a névmutató a címekben, ajánlásokban és a tartalmi összefoglalásokban szereplő személyeket tárja fel, mellette földrajzi, intézményi, időrendi és tárgymutató könnyíti meg megjelenése után a bibliográfia használatát.

A tetszetős kivitelű, számos illusztrációt tartalmazó kötet tipográfusa *Haiman Ágnes* volt.

[*Dörnyei Sándor: Régi magyar orvostudományi értekezések. Nagyszombat – Buda – Pest, 1772–1849. 1. kötet: Abeles – Kuthy. Bp. 1998, Borda Antikvárium. 308 p. (A Borda Antikvárium hetedik könyvészeti kiadványa)*]

Pogány György

Állami kitüntetések augusztus 20-án

A Magyar Köztársaság elnöke – a miniszterelnök előterjesztésére – az államalapító Szent István király ünnepe alkalmából *A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (polgári tagozat)* kitüntetést adományozta *dr. Vekerdí Lászlónak*.

A Magyar Köztársaság elnöke – a nemzeti kulturális örökség minisztere előterjesztésére – a *Népművelésért díjjal* tüntette ki *Bíró Miklósnét*, a Zsákai Művelődési és Könyvtár vezetőjét; *Diósné Csontos Juliannát*, a Békés Megyei Könyvtár gyermekkönyvtári osztályvezetőjét; *dr. Horváth Attilánét*, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Könyvtár gyermekolvasó-szolgálatának vezetőjét; *Szinnyei József díjjal* tüntette ki *dr. Babiczky Bélát*, nyugalmazott egyetemi oktatót; *Botka Ferencné Lakatos Évát*, nyugalmazott könyvtárost; *Halász Bélát*, a Veszprém Megyei Könyvtár igazgatóját; *dr. Huszár Ernőné dr. Veszprémi Hedviget*, a BKE Központi Könyvtára főigazgatóját; *Ottovay Lászlót*, az OSZK fősztályvezetőjét; *Vasné Mészáros Katalint*, a Bács-Kiskun Megyei Könyvtár igazgatóhelyettesét.

A kitüntetetteknek melegen gratulálunk.